

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

« شناخت حدیث »

(مبانی فهم متن - اصول نقد سند)

دکتر مجید معارف

استاد دانشگاه تهران

مؤسسه فرهنگی نبأ

دانشکده الهیات و معارف اسلامی

سرشناسنامه	: معارف، مجید، ۱۳۳۲
عنوان و پدیدآور	: شناخت حدیث (مبانی فهم متن - اصول نقد سند) مجید معارف
مشخصات نشر	: تهران، نباء ۱۳۸۷.
مشخصات ظاهری	: ۴۴۸ ص.
شابک	: ۹۷۸-۹۶۴-۸۳۲۳-۵۹-۷
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
موضوع	: حدیث - - نقد و تفسیر.
موضوع	: حدیث - - علم الرجال.
رده بندی کنگره	: ۹۱۳۸۷ش ۵۷/م ۹/ BP1۰۹
رده بندی دیویی	: ۲۹۷/۲۶۷
شماره کتابشناسی ملی	: ۱۲۱۷۹۴۹

« شناخت حدیث »

(مبانی فهم متن - اصول نقد سند)

مؤلف : دکتر مجید معارف " استاد دانشگاه تهران " / حروفچینی : انتشارات نبأ

لیتوگرافی : ندا گرافیک / چاپ : دالاهو / صحافی : صالحانی

چاپ اول : ۱۳۸۷ / چاپ دوم : ۱۳۸۸ / چاپ سوم : ۱۳۹۴

شمارگان : ۱۰۰۰ نسخه / قیمت : ۱۸۰.۰۰۰ ریال / کد : ۲۰۱/۱۲۱

ناشر : مؤسسه فرهنگی نبأ / تهران، خیابان شریعتی، روبروی ملک، خیابان شبستری،

خیابان ادیبی، شماره ۲۶ تلفکس : ۷۷۵۰۶۶۰۲ - ۷۷۵۰۴۶۸۳

شابک : ۹۷۸-۹۶۴-۸۳۲۳-۵۹-۷

ISBN : 978-964-8323-59-7

بسمه‌ی تعالی

توسعه علم در گرو مطالعات نظام‌مند و عرضه‌ی بهینه نتایج پژوهش است. بهروری و تعالی هر دو امر، پژوهش و انتشار نتایج آن، محتاج مشارکت حرفه‌ای‌ها است. دانشکده الهیات و معارف اسلامی دانشگاه تهران با همکاری ناشران حرفه‌ای بر چنین مشارکتی تأکید می‌کند. انتشار کتاب شناخت حدیث حاصل همکاری این دانشکده و مؤسسه‌ی نبأ است. دکتر مجید معارف استاد و مدیر گروه علوم قرآن و حدیث از دانشمندان قرآن پژوه و حدیث شناس معاصر مجموعه مقالات پژوهشی خود را همراه با دیگر مطالعات خویش با دقت و تهذیب سامان داده است. از حسن همکاری مدیریت محترم مؤسسه‌ی نبأ و مؤلف گرانقدر اثر سپاسگزاریم.

”معاونت پژوهشی دانشکده‌ی الهیات“

دانشگاه تهران

فهرست تفصیلی عناوین

عنوان	صفحه
مقدمه.....	۱۳
فصل اوّل- معاشناسی درایة الحدیث و ارتباط آن با فقه الحدیث.....	۱۹
مقدمه.....	۲۱
۱-۱- درایة الحدیث از نظر لغوی.....	۲۱
۱-۲- دوره‌ی متقدّمان.....	۲۳
۱-۳- دوره‌ی متأخّران.....	۳۱
۱-۴- دوره‌ی معاصران.....	۳۶
۱-۵- ارتباط دو علم «درایه» و «رجال».....	۳۸
نتیجه گیری:.....	۴۰
فصل دوم- اجمال و تبیین در روایات.....	۴۱
مقدمه.....	۴۳
۱-۲- طرح مسأله.....	۴۳
۲-۲- بررسی علل ذاتی در اجمال روایات.....	۴۷
۲-۲-۱- اشتراک لفظی.....	۴۷
۲-۲-۲- احادیث متشابه.....	۴۹
۲-۲-۳- اختلاف افهام مخاطبان.....	۵۱
۲-۲-۴- غرائب لفظی در روایات.....	۵۲
۲-۲-۵- صدور حدیث بر سبیل اجمال.....	۵۴
۲-۳- علل عرضی در اجمال روایات.....	۵۶
۲-۳-۱- نقل به معنی در حدیث.....	۵۷
۲-۳-۲- تقطیع نامناسب حدیث.....	۵۸

- ۶۲ ۲-۳-۳- غفلت از قرائن صدور حدیث
- ۶۳ ۲-۳-۴- صدور حدیث بر مبنای تقیه
- ۶۴ ۲-۳-۵- معاریض کلام
- ۶۶ ۲-۴-۴- طرق تبیین مجملات روایی
- ۶۶ ۲-۴-۱- تبیین حدیث در پرتو حدیث
- ۶۷ ۲-۴-۲- تبیین حدیث در پرتو قرآن
- ۷۱ فصل سوم- ضوابط فهم حدیث در لسان روایات
- ۷۳ مقدمه
- ۷۳ ۳-۱- معناشناسی فقه الحدیث
- ۷۶ ۳-۲- جایگاه فقه الحدیث در روایات معصومان
- ۷۸ ۳-۳- اهم ضوابط فهم حدیث در روایات اهل بیت
- ۷۸ ۳-۳-۱- نقل به الفاظ یا نقل به معنای حدیث
- ۸۰ ۳-۳-۲- تنویع حدیث و لزوم شناخت آن
- ۸۳ ۳-۳-۳- توسعه در معانی کلمات حدیث
- ۸۶ ۳-۳-۴- حقیقت و مجاز در حدیث، تفسیر غرائب
- ۸۸ ۳-۳-۵- فهم حدیث در پرتو سبب صدور
- ۸۸ ۳-۳-۶- اجتمالی و تبیین در حدیث، ضرورت جمع احادیث وارده در یک موضوع
- ۸۹ ۳-۳-۷- نقل کامل یا تقطیع نامناسب حدیث
- ۹۱ ۳-۳-۸- مبانی نقد حدیث، راهکارهای حل تعارض اخبار
- ۹۱ ۳-۳-۸-۱- عرضیه حدیث بر قرآن
- ۹۲ ۳-۳-۸-۲- عرضیه حدیث بر سنت پیامبر ﷺ
- ۹۳ ۳-۳-۸-۳- عرضیه حدیث بر سیره معصومان علیهم السلام
- ۹۷ فصل چهارم- ضوابط مهم در فهم سنت پیامبر ﷺ
- ۹۹ مقدمه- کاوشی دوباره در ضوابط فهم حدیث
- ۱۰۱ ۴-۱- فهم سنت در پرتو قرآن
- ۱۰۳ ۴-۲- جمع احادیث وارده در یک موضوع در کنار یکدیگر
- ۱۰۵ ۴-۳- کوشش در جمع بین اخبار متعارض
- ۱۰۷ ۴-۴- شناخت ناسخ و منسوخ در حدیث
- ۱۰۸ ۴-۵- شناخت اسباب ورود حدیث

۱۱۰	۴-۶- شناخت غریب الحدیث
۱۱۱	۴-۷- دریافت سنّت مطابق فهم صحابه
۱۱۵	۴-۸- رجوع به کتب شرح روایات
۱۱۷	فصل پنجم- تقطیع حدیث، علل و پیامدهای آن
۱۱۹	مقدمه
۱۱۹	۵-۱- طرح مسأله
۱۲۰	۵-۲- علل تقطیع
۱۲۱	۵-۲-۱- تقطیع به منظور تبویب حدیث
۱۲۵	۵-۲-۲- تقطیع به منظور اختصار حدیث
۱۲۸	۵-۲-۳- تقطیع به منظور تنظیم کلام
۱۳۰	۵-۲-۴- تقطیع به قصد تحریف و فریبکاری
۱۳۱	۵-۲-۴-۱- تقطیع حدیث و پوشاندن حقیقت
۱۳۲	۵-۲-۴-۲- تقطیع حدیث و اثبات معتقدات کلامی
۱۳۵	۵-۲-۴-۳- تقطیع حدیث و انحراف افکنی
۱۳۷	۵-۳- جمع‌بندی و نتایج فصل حاضر
۱۳۹	فصل ششم- نقل به معنی در حدیث، علل و پیامدهای آن
۱۴۱	مقدمه
۱۴۱	۶-۱- طرح مسأله
۱۴۲	۶-۲- تبیین نقل به معنی
۱۴۳	۶-۳- بررسی واقعیت تاریخی نقل به معنی
۱۴۶	۶-۴- ادلّه مخالفان و موافقان نقل به معنی
۱۴۷	۶-۴-۱- ادلّه مخالفان نقل به معنی
۱۴۸	۶-۴-۲- ادلّه موافقان نقل به معنی
۱۵۲	۶-۵- جمع‌بندی نظرات موافقان و مخالفان نقل به معنی و بیان ضوابط
۱۵۳	۶-۶- نقل به معنی در روایات شیعه
۱۵۷	۶-۷- پیامدهای نقل به معنی
۱۵۷	۶-۷-۱- پیامدهای ادبی- بلاغی
۱۵۹	۶-۷-۲- پیامدهای معنوی (فقه‌الحدیثی)
۱۶۰	۶-۸- نتایج فصل حاضر

فصل هفتم- رابطه‌ی تاریخ و فهم و نقد حدیث.....	۱۶۱
مقدمه	۱۶۳
۷-۱- طرح مسأله.....	۱۶۳
۷-۲- ارتباط شرایط فرهنگی، اجتماعی و... با فهم حدیث.....	۱۶۴
۷-۲-۱- حدیث «حسین مّی و أنا من حسین»	۱۶۴
۷-۲-۲- حدیث «الایمان ان یطاع الله و لا یعصی».....	۱۶۷
۷-۲-۳- حدیث «یحوز ان یقال لله انه شیء...».....	۱۷۰
۷-۳- ارتباط سبب صدور حدیث با فهم آن.....	۱۷۳
۷-۳-۱- حدیث منزلت: «أنت مّی بمنزلة هارون من موسى إلا...»	۱۷۴
۷-۳-۲- حدیث: «اللهم استجب لسعد إذا دعاك».....	۱۷۵
۷-۳-۳- حدیث «افطر الحاجم و المحجوم».....	۱۷۶
۷-۳-۴- حدیث «الفرار من الطاعون كالفرار من الزحف»	۱۷۷
۷-۳-۵- حدیث «مات رجل من الانصار و ترک دینارین»	۱۷۸
۷-۴- ارتباط تاریخ با نقد حدیث	۱۷۹
۷-۴-۱- نقش تاریخ در اثبات روایات	۱۷۹
۷-۴-۲- نقش تاریخ در انکار برخی از روایات و وقایع	۱۸۰
۷-۴-۳- آسیب‌شناسی نقد تاریخی حدیث	۱۸۰
۷-۵- نتایج فصل حاضر	۱۸۱
فصل هشتم- گونه‌شناسی تبیین واژگان دینی روایات معصومان <small>علیهم‌السلام</small>	۱۸۳
مقدمه	۱۸۵
۸-۱- طرح مسأله.....	۱۸۵
۸-۲- بیان تفسیری یا ظاهری	۱۸۷
۸-۲-۱- توضیح واژه بر اساس زبان و ادبیات عرب.....	۱۸۸
۸-۲-۲- توضیح واژگان بر اساس اصول عقلایی محاوره	۱۹۱
۸-۳- بیان توصیفی	۱۹۳
۸-۴- بیان توسیعی	۱۹۴
۸-۵- بیان تمثیلی	۱۹۶
۸-۵-۱- اشارات تمثیلی اهل بیت <small>علیهم‌السلام</small> نسبت به واژگان قرآن.....	۱۹۶
۸-۵-۲- اشارات تمثیلی اهل بیت <small>علیهم‌السلام</small> نسبت به روایات	۱۹۷
۸-۶- بیان غایی	۱۹۸

۱۹۹	۷-۸- بیان تصویری.....
۲۰۱	۸-۸- بیان مصداقی.....
۲۰۳	۸-۹- بیان تأویلی.....
۲۰۵	۸-۱۰- نتایج فصل حاضر.....
۲۰۷	فصل نهم- خانواده‌ی حدیث و نقش آن در فقه‌الحدیث.....
۲۰۹	مقدمه.....
۲۰۹	۹-۱- طرح مسأله.....
۲۱۰	۹-۲- شناخت انواع روایات.....
۲۱۱	۹-۲-۱- حدیث مدرج.....
۲۱۲	۹-۲-۲- حدیث مزید.....
۲۱۳	۹-۲-۳- حدیث منقوص.....
۲۱۴	۹-۲-۴- حدیث مقلوب.....
۲۱۴	۹-۲-۵- حدیث معلول (معلل).....
۲۱۶	۹-۲-۶- حدیث مضطرب.....
۲۱۷	۹-۲-۷- حدیث مصحّف.....
۲۱۸	۹-۲-۸- حدیث محرّف.....
۲۱۹	۹-۳- کشف روابط روایات.....
۲۲۰	۹-۳-۱- رابطه‌ی تأویل.....
۲۲۱	۹-۳-۲- رابطه‌ی تبیین.....
۲۲۲	۹-۳-۳- رابطه‌ی تخصیص و تعمیم.....
۲۲۴	۹-۳-۴- رابطه‌ی دلالت.....
۲۲۵	۹-۳-۵- رابطه‌ی نسخ.....
۲۲۷	۹-۳-۶- رابطه‌ی نسبت.....
۲۲۸	۹-۴- کشف معنای جامع روایات.....
۲۳۵	فصل دهم- تمایز عقل و رأی در مکتب جعفری.....
۲۳۷	مقدمه.....
۲۳۸	۱۰-۱- طرح مسأله.....
۲۳۸	۱۰-۲- بررسی عقل در نصوص دینی.....
۲۴۰	۱۰-۳- بررسی رأی در نصوص دینی.....
۲۴۱	۱۰-۳-۱- روایات نهی از تفسیر به رأی.....

۲۴۲	۱۰-۳-۲-روایات نهی از اعمال رأی و قیاس در امور دینی
۲۴۴	۱۰-۴-جایگاه رأی و قیاس در مذاهب فقهی اهل سنت
۲۴۵	۱۰-۵-امام صادق <small>علیه السلام</small> و موضع‌گیری شدید علیه رأی و قیاس
۲۴۸	۱۰-۶-تمایز عقل و رأی در روایات شیعه
۲۵۱	۱۰-۷-نتایج فصل حاضر
فصل یازدهم- بررسی ریشه‌های اباحه‌گری در آیات و روایات با تأکید بر شناخت تطبیقی	
۲۵۳	ارتباط ایمان و عمل در دیدگاه‌های کلامی
۲۵۵	مقدمه
۲۵۵	۱۱-۱-طرح مسأله
۲۵۶	۱۱-۲-بررسی مفهوم اباحه‌گری
۲۵۶	۱۱-۲-۱-اباحه در بحث‌های اصول فقه
۲۵۷	۱۱-۲-۲-اباحه در مباحث اخلاقی و کلامی
۲۵۸	۱۱-۳-بررسی ریشه‌های اباحه‌گری
۲۵۸	۱۱-۳-۱-ریشه‌های فلسفی اباحه‌گری
۲۶۱	۱۱-۳-۲-ریشه‌های اخلاقی اباحه‌گری
۲۶۱	۱۱-۳-۳-ریشه‌های کلامی اباحه‌گری یا بررسی رابطه عمل و ایمان از نظر اهل
۲۶۳	جریان‌های کلامی
۲۶۳	۱۱-۳-۳-۱-خوارج
۲۶۳	۱۱-۳-۳-۲-مرجئه
۲۶۸	۱۱-۳-۳-۳-معتزله
۲۶۹	۱۱-۳-۳-۴-غلات شیعه
۲۷۳	۱۱-۳-۳-۵-شیعه
۲۷۵	۱۱-۴-نتایج
فصل دوازدهم- درآمدی بر علم رجال شیعه در دوره‌ی متقدمان	
۲۷۷	مقدمه
۲۸۱	۱۲-۱-شکل‌گیری علم رجال در شیعه
۲۸۳	۱۲-۲-بررسی «اختیار الرجال» طوسی
۲۸۶	۱۲-۲-۱-ارزیابی سیره‌ی کشی در کتاب رجال
۲۹۰	۱۲-۳-بررسی «رجال» نجاشی
۲۹۰	۱۲-۳-۱-تولد، وفات، نشو و نما علمی

۲۹۴	۱۲-۳-۲- معرفی رجال نجاشی و بررسی انگیزه‌ی تألیف
۲۹۶	۱۲-۳-۳- ارزیابی سیره‌ی نجاشی در «رجال»
۲۹۸	۱۲-۳-۴- نمونه‌هایی از رجال نجاشی
۳۰۱	۱۲-۳-۵- بازشناسی سیره‌ی محدثان شیعه به روایت نجاشی
۳۰۱	۱۲-۴- بررسی «فهرست» شیخ طوسی
۳۰۳	۱۲-۴-۱- ارزیابی و تحلیلی بر مقدمه‌ی فهرست
۳۰۹	۱۲-۵- بررسی «رجال» شیخ طوسی
۳۱۵	۱۲-۶- مقایسه‌ی رجال نجاشی و فهرست شیخ طوسی
۳۲۱	فصل سیزدهم- گزارشی از آثار رجالی شیعه در دوره‌ی متأخران
۳۲۳	مقدمه
۳۲۳	۱۳-۱- بررسی اعتبار آثار رجالی متأخران
۳۲۵	۱۳-۲- فهرست اسماء علماء الشيعة و مصنفیهم
۳۲۵	۱۳-۳- معالم العلماء فی فهرست کتب الشيعة و اسماء المصنفین منهم قدیماً و حدیثاً
۳۲۶	۱۳-۴- حل الاشکال فی معرفة الرجال
۳۲۷	۱۳-۱۵- کتاب الرجال ابن داود حلی
۳۲۹	۱۳-۶- خلاصة الاقوال فی معرفة الرجال
۳۳۲	۱۳-۷- پیدایش جوامع رجالی
۳۳۷	فصل چهاردهم- مبانی و روش‌های جرح و تعدیل راویان
۳۳۹	مقدمه
۳۳۹	۱۴-۱- توضیح اصطلاح جرح و تعدیل
۳۴۱	۱۴-۲- علم جرح و تعدیل
۳۴۲	۱۴-۳- ضرورت، جواز و پیشینه‌ی جرح و تعدیل
۳۴۴	۱۴-۴- اصول کلی جرح تعدیل
۳۴۷	۱۴-۴-۱- عدالت راوی و امور مخلّ به آن
۳۴۹	۱۴-۴-۲- ضبط راوی و امور مخلّ به آن
۳۵۲	۱۴-۵- اقسام و گونه‌های جرح و تعدیل
۳۵۳	۱۴-۶- مصطلحات جرح و تعدیل
۳۵۵	۱۴-۷- مراتب جرح و تعدیل
۳۵۶	۱۴-۷-۱- مراتب تعدیل بر حسب تقسیم راویان

- ۳۵۷ ۱۴-۷-۲- مراتب جرح راویان با صرف نظر از برخی اختلافات
- ۳۵۹ ۱۴-۸- تعارض جرح و تعدیل
- ۳۵۹ ۱۴-۸-۱- تعارض‌های قابل جمع
- ۳۶۰ ۱۴-۸-۲- تعارض‌های غیر قابل جمع
- ۳۶۴ ۱۴-۹- شرایط جرح و معدل
- ۳۶۵ ۱۴-۱۰- شرایط جرح و معدل
- ۳۶۹ نمایه‌ها
- ۴۳۳ منابع

مقدمه

قال ابو جعفر عليه السلام: «يا بنى اعراف منازل الشيعة على قدر روايتهم و معرفتهم فانّ المعرفة هي الدراية للرواية وبالدرایات للروایات یعلم المؤمن الى اقصى درجات الايمان».

(امام باقر عليه السلام، معانی الاخبار)

از شریف ترین دانش های دینی، دانش حدیث است که در پرتو آن، شناخت معارف اهل بیت علیهم السلام به دست آمده و جهت گیری اعتقادی، اخلاقی و عبادی انسان صحیح می گردد.

در بین دانش های حدیث دو علم «فقه الحدیث» و «رجال» از اهمیّت به سزایی برخوردار است. علم نخست متکفل روشن ساختن مقاصد روایات بوده و علم دیگر (به همراه درایة الحدیث) امکان شناخت احوال ناقلان احادیث و در نتیجه شرایط نقد سند را فراهم می سازد. با نگاه به روایات و دستورالعمل های وارده از ناحیهی معصومان اهمیّت هر دو دانش مبرهن می شود.

از جمله منت های الهی بر اینجانب آن که توفیق مطالعه و پژوهش در زمینهی علوم قرآن و حدیث و گام زدن در مسیر شناخت معارف اهل بیت علیهم السلام نصیب گردید که حاصل آن تألیف کتب و مقالاتی بوده که بعضاً به صورت متفرّق

تقدیم علاقه‌مندان شده است.

از جمله آن‌که در سال ۱۳۸۳ موفّق به اجرای یک طرح پژوهشی با عنوان «اصول و مبانی فقه‌الحدیث» در دانشکده‌ی الاهیات دانشگاه تهران شدم که این طرح خود منجر به تألیف مقالات متعددی گردید که عمدتاً در مجلات معتبر علمی به زیور طبع آراسته گشت.

از سوی دیگر موضوع تألیف کتاب‌هایی جهت درس‌های «فقه‌الحدیث» و «علم رجال» ضرورتی بود که سال‌ها مایه‌ی دلمشغولی اینجانب بوده؛ توفیق آن نصیب نمی‌گشت. اما از آن‌جا که مقالات پژوهشی فراهم شده به عنوان «مبانی فهم حدیث» مورد استفاده‌ی دانشجویان ارجمند خاصّه در مقطع کارشناسی ارشد قرار گرفته، در عین حال دسترسی به آنها با دشواری‌هایی همراه بود، نگارنده تصمیم گرفت با نگاهی نو به ساختار و محتوای مباحث به عرضه‌ی جدیدی از سلسله مقالات مبانی فهم حدیث دست زند و درکنار آن برخی از پژوهش‌های انجام شده در حوزه‌ی رجال و مبانی جرح و تعدیل را هم اضافه سازد، تا در حد میسر به تقاضای موجود در زمینه‌ی متن آموزشی درس‌های «فقه‌الحدیث» و «علم رجال» پاسخ دهد. در این مسیر ۱۴ مقاله و مدخل انتخاب شده و اقداماتی جهت یکسان‌سازی آنها از جمله تنظیم مباحث علمی، نظام‌ساختاری واحد، ارتباط فصول با یکدیگر، ویراستاری ادبی و محتوایی مطالب، صورت گرفت به گونه‌ای که به عنوان تألیفی منسجم در اختیار علاقه‌مندان به مباحث علوم حدیث به ویژه دانشجویان رشته‌ی علوم قرآن و حدیث قرار بگیرد.

اما گزارش اجمالی فصول این کتاب و سابقه‌ی قبلی آنها به قرار زیر است:

فصل اول - با عنوان «معناشناسی درایة الحدیث در گذر زمان» تألیف شده که در آن سیر تحوّل «درایة الحدیث» از معنای فقه‌الحدیث در عصر متقدّمان تا مصطلح الحدیث به معنای امروز مورد تحقیق قرار گرفته است. این مقاله در سال ۱۳۸۲ در فصلنامه‌ی پژوهش دینی به شماره ۴ به طبع رسید.

فصل دوم- با عنوان «اجمال و تبیین در روایات» سامان یافته و نویسنده کوشیده است تا بحث اجمال و تبیین را به شکل تفصیلی در عرصه‌ی حدیث مورد پژوهش قرار داده، علل اجمال روایات را مورد استقصا قرار دهد و از این جهت مقاله جنبه‌ای نو و ابتکاری دارد. این مقاله نخستین بار در فصلنامه مطالعات اسلامی (مشهد) به شماره ۶۵-۶۶ پذیرش شده، به چاپ رسید.

فصل سوم- با عنوان «ضوابط فهم حدیث در لسان روایات» به درخواست فصلنامه‌ی در حال انتشار تحقیقات علوم قرآن و حدیث در دانشگاه الزهراء مورد نگارش قرار گرفت. در این مقاله تلاش شده تا ضوابط فهم حدیث مستقیماً از روایات اهل بیت علیهم‌السلام استخراج شده، در اختیار علاقه‌مندان قرار گیرد. این مقاله در سال ۱۳۸۳ در نخستین شماره مجله‌ی مذکور به طبع رسید.

فصل چهارم- ترجمه و نقد اثری کم‌حجم اما پرفایده با عنوان: «ضوابط مهمه لحسن فهم السنه» تألیف ابوانس اندلسی است، این ترجمه ره‌آورد یکی از تشریف‌های اینجانب به مدینه‌ی منوره و استفاده از کتاب‌خانه‌ی حرم نبوی است که پس از تکمیل و نقد برخی از مطالب آن، در قالب مقاله‌ای علمی در سال ۱۳۸۴ در فصلنامه پژوهش دینی به شماره ۵ به طبع رسید.

فصل پنجم- با عنوان «تقطیع حدیث، علل و پیامدهای آن» به تفصیل به بررسی مسأله‌ی تقطیع حدیث، اقسام تقطیع و پیامدهای ادبی و فقه‌الحدیثی آن پرداخته است. مقاله با همکاری دوست دانشورم آقای ابوالقاسم اوچاقلو تألیف شده و در فصلنامه‌ی پژوهش دینی به شماره ۱۰ به طبع رسید.

فصل ششم- با عنوان «نقل به معنی در حدیث، علل و پیامدهای آن» به بررسی یکی از عوارض مهم که دامن روایات را گرفته، پرداخته در عین حال ضوابط نقل به معنای مجاز را از نظر روایات معصومان علیهم‌السلام و سخنان بزرگان علم حدیث مورد کاوش قرار می‌دهد. این مقاله در شماره نخست پژوهشنامه قرآن و حدیث مجله‌ی رسمی انجمن علمی قرآن و حدیث ایران مورد طبع قرار گرفت.

فصل هفتم- با عنوان «رابطه‌ی تاریخ و فهم و نقد حدیث» به بررسی نقش تاریخ در فهم روایات پرداخته که از مبانی مهم فقه الحدیث است. در این مقاله نقش تاریخ از دو منظر عام (شرایط فرهنگی، اجتماعی و... عصر صدور حدیث) و خاص (توجه به اسباب ورود حدیث) مورد تحقیق قرار گرفته و فایده‌ی بینش تاریخی در نقد حدیث نیز نشان داده شده است. این مقاله نخستین بار در فصلنامه‌ی پژوهش دینی به شماره ۱۴ به زیور طبع آراسته شد.

فصل هشتم- با عنوان «گونه‌شناسی تبیین واژگان دینی در روایات معصومان» سامان یافته که در آن با استفاده از روایات معصومان علیهم‌السلام انواع معناشناسی کلمات قرآن و روایات مورد کاوش قرار گرفته است. این مقاله نیز با مساعدت دوست دانشورم آقای ابوالقاسم اوجاقلو تألیف شده و نخستین بار در فصلنامه‌ی مقالات و بررسی‌ها به شماره ۸۲ به چاپ رسید.

فصل نهم- با عنوان «خانواده حدیث و نقش آن در فقه الحدیث» تألیف شده است. در این فصل پس از بررسی اقسام روابطی که در بین روایات متحد الموضوع برقرار است، ارتباط تفسیری روایات با یکدیگر مورد بررسی قرار گرفته، ضرورت تفسیر حدیث با کمک حدیث را تبیین می‌کند. این مقاله نیز با همکاری آقای ابوالقاسم اوجاقلو تألیف شده و نخستین بار در فصلنامه‌ی پژوهش دینی به شماره‌ی ۸ به طبع رسید. ضمناً در این فصل آخرین مبنا از مبانی فهم حدیث مورد توجه قرار گرفته و مباحث دو فصل دهم و یازدهم عملاً نمونه‌هایی از فقه الحدیث روایات را ذیل تعابیر «عقل»، «رأی»، «ایمان»، «اسلام» و «عمل» به دست می‌دهد.

فصل دهم- با عنوان «تمایز عقل و رأی در مکتب جعفری» نخستین بار در همایش سراسری «علم، معرفت و تضارب آراء در مکتب جعفری» در دانشگاه امام صادق علیه‌السلام واحد خواهران ارائه گردید و در مجموعه مقالات همین همایش در سال ۱۳۸۴ به طبع رسید. مقاله با اندکی ویرایش برای دومین مرتبه در فصلنامه «برهان و عرفان» به شماره‌ی ۶ به زیور طبع آراسته شد.

فصل یازدهم- با عنوان «بررسی ریشه‌های اباحه‌گری در آیات و روایات با تأکید بر شناخت تطبیقی ارتباط ایمان و عمل در دیدگاه‌های کلامی»، حاصل یکی از طرح‌های پژوهشی اینجانب با عنوان «اباحه‌گری و بررسی ریشه‌های آن از نظر آیات و روایات» است. سابقه‌ی اولیه‌ی این طرح پژوهشی ارائه مقاله‌ای با عنوان «اباحی‌گری از دیدگاه قرآن و روایات» بود که در سال ۱۳۸۰ در وزارت ارشاد و فرهنگ اسلامی ارائه شد و سپس در مجموعه‌ی «مروری بر پژوهش‌های فرهنگ عمومی» در سال ۱۳۸۲ به چاپ رسید. مقاله یادشده سپس با تحقیق و ویرایش جدید در قالب یک مقاله‌ی علمی به فصلنامه پژوهش دینی ارائه گردید و در شماره ۱۵ این فصلنامه به زیور طبع آراسته شد.

فصل دوازدهم- با عنوان «درآمدی بر علم رجال شیعه در دوره‌ی متقدمان» نگارش یافته که توسعه یافته‌ی مقاله «مقایسه دیدگاه‌های رجالی نجاشی و شیخ طوسی» است. این مقاله نخستین بار در مجله مقالات و بررسی‌ها به شماره ۶۲ به چاپ رسید.

فصل سیزدهم- با عنوان «گزارشی از آثار رجالی شیعه در دوره متأخران» نگارش یافته که در آن به معرفی اصول ثانویه رجال شیعه و به دنبال آن مهم‌ترین جوامع رجالی شیعه در دوره‌ی متأخران پرداخته شده است. این فصل جهت تکمیل مباحث تاریخ رجال شیعه ویژه کتاب حاضر تألیف شده و برای نخستین بار به چاپ می‌رسد.

فصل چهاردهم- با عنوان «مبانی و روش‌های جرح و تعدیل راویان» نگارش یافته که در آن به تفصیل اصطلاحات جرح و تعدیل، اقسام و روش‌های جرح و تعدیل راویان و... مورد بحث قرار گرفته است. این فصل نخستین بار به عنوان مدخل «جرح و تعدیل» در دانشنامه‌ی جهان اسلام به شماره ۱۰ مورد طبع قرار گرفت.

نکته‌ی قابل ذکر درباره محتوای فصول این کتاب آن که، از آن‌جا که مطالب

این فصول به تفکیک و طی سال‌های مختلف به رشته‌ی تألیف درآمده، بدیهی است که گاه در فصل‌های این کتاب مباحثی - به اجمال یا تفصیل - تکرار شده باشد. و حتی نسبت فصول به یکدیگر گاه نسبت اجمال و تفصیل باشد. امّا از آن‌جا که نیّت مؤلّف بر حفظ ساختار و محتوای اولیه مقالات علمی بوده، به جز ویرایش ادبی و بعضاً محتوایی، دخل و تصرف چندانی در زدودن مطالب تکراری صورت نگرفت. امّا دقّت در مطالب فصول کتاب نشان می‌دهد که علی‌رغم تکرار پاره‌ای از مطالب در تعدادی از فصول، در عین حال هر فصلی از کتاب سخن خاص و ویژه‌ای دارد و یا بر مبنایی از مبانی فقه‌الحدیث و علم رجال تکیه خاص شده که از این جهت با سخن و ایده فصل دیگر تفاوت دارد.

آخرین مطلب در علل تألیف اثر حاضر آن‌که در سال‌های اخیر کتب چندی در زمینه‌ی مبانی فهم و نقد حدیث به زبان فارسی و عربی تألیف شده، در دسترس محققان قرار دارد. امّا ویژگی کتاب حاضر آن است که تلاش شده مبانی فهم و نقد روایات حتی الامکان از روایات و رهنمودهای امامان علیهم‌السلام استخراج شده و پیشگامی آنان در ارائه‌ی طرق عملی جهت فهم و نقد حدیث میرهن شود.

در خاتمه وظیفه‌ی خود می‌دانم که از مسؤولان محترم دانشکده‌ی الاهیات و معارف اسلامی و نیز مؤسسه‌ی فرهنگی، انتشاراتی نبأ که با دقّت و دلسوزی زایدالوصفی زمینه‌ی انتشار منقّح و قابل استفاده این کتاب را به صورت همکاری مشترک فراهم کرده‌اند، از صمیم قلب سپاسگزاری کرده و مزید توفیقات آنان را در نشر بیشتر معارف اهل بیت علیهم‌السلام آرزو کنم.

و آخر دعوانا ان الحمد لله رب العالمین

و من الله التوفیق - مجید معارف، ۱۳۸۶